

Fremmede karplanter – begrepsforklaring

Astrid Brekke Skringdo, forsker i Norsk institutt for naturforskning

Fremmede skadelige arter regnes som en av de største truslene mot naturmangfoldet og er regulert gjennom naturmangfoldloven. Hver gang du enten skal kjøpe frø og planter, så, plante, kjøpe og flytte jord eller drive ulike skjøtselsaktiviteter, så må håndteringen av fremmede arter vurderes. Det vil si at nesten alle tiltak med masse- og vegetasjonshåndtering må ta hensyn til fremmede arter.

Vanlige spørsmål som ofte stilles er: Hvilke arter og sorter kan plantes hvor? Hvordan håndterer man avfall med fremmede arter? Hva med massehåndtering? Hvordan bekjempes de ulike artene? Er man pålagt å bekjempe?

Første steg er å forstå de ulike begrepene som benyttes. Fremmede, invaderende, invasive, uønskede og skadelige planter er

begreper som ofte brukes om hverandre. Er dette synonymmer? Hva med forbudslista og fremmedartlista? Er det den samme lista? Fremmede organismer er en del av svært mange grøntanleggsprosjekter og det er på tide å rydde i begrepsbruken.

Naturmangfoldlovens kapittel IV omhandler fremmede organismer. Forskrift om fremmede organismer er også hjemlet i naturmangfoldloven og gjelder grovt sett hele Norge unntatt på Svalbard. Begrepene som brukes i lovverket fraviker ofte fra begreper som brukes i grøntanleggsbransjen og i dagligtalen. Det er likevel viktig å forstå begrepsbruken i lovverket og se dette sammen med andre, mer brukte begreper:

*Figur 1. Mange av plantene som brukes i norske parker og hager er fremmedarter.
Foto: Erling Fløistad, NIBIO*

Begreper

Fremmede art eller fremmed organisme? Begrepene kan faktisk bety akkurat det samme, men det kan også bety litt forskjellig, så anbefalingen er å presisere hva du inkluderer i det begrepet du velger. Artsdatabanken bruker begrepet «fremmed art» på samme måte som IUCN (den internasjonale naturvernunionen) der begrepet fremmed art inkluderer underarter og lavere taxa. *Fremmed organisme* beskrives i naturmangfoldloven som «en organisme som ikke hører til noen art eller bestand som forekommer naturlig på stedet» der organisme defineres som «enkeltindivid av planter, dyr, sopp og mikroorganismer, inkludert alle deler som er i stand til å formere seg eller overføre genetisk materiale». Kriteriene for å defineres som en «art» i naturmangfoldloven varierer fra organismegruppe til organismegruppe og om vi begrenser oss til karplanter, inkluderer det ikke underarter, bestander eller andre lavere taxa som sorter, kultivarer og provenienser!

Utfordringen handler om lavere taxa enn klassisk «art». De fleste grøntanleggsplantene har flere sorter. Og hva med ulike underarter, provenienser, kultivarer, varieteter, bestander? Alle disse begrepene handler om genetisk variasjon innen en art. Proveniensen handler om frøopphav, så her kan du ha en proveniensen som er fremmed av en art som er stedegen. Dersom arten er norsk, kan det likevel være ulike genetikker. Dersom arten er fremmed, er også alle taxaene fremmede. I fortsettelsen av denne teksten, bruker vi begrepet fremmed art og inkluderer lavere taxa som sorter og provenienser!

Men hva betyr det å være fremmed? Definisjonen i naturmangfoldloven sier «forekommer ikke naturlig på stedet». Men hvor stort er dette stedet? Hvor går grensa? Forskriften har en juridisk løsning på dette problemet for grøntanleggsområder: Forskriftens §11 skrive følgende for unntak for krav om å søke tillatelse ved utsetting (planting): «landlevende planter fra norske bestander som ikke er vitenskapelig risikovurderte i parkanlegg og andre dyrkede områder samt transport- og næringsutbyggingsområder». Det vil si: Planting av norske arter fra norske bestander (altså norsk genetisk opphav) som ikke er på fremmedartlista, er lov så lenge du holder deg til grøntanleggsområder, men styrer unna naturområder. Skal du plante noe i naturområder, så er det strengere, men uklart hvor strengt.

Den vanligste tolkningen av «vokser naturlig på stedet» eller «stedegen» er at den kan klare å komme seg dit ved vanlig spredning. Det vil si at vi har noen karplantearter i Norge som er stedegne i noen områder, men som er fremmede andre steder. Enda vanskeligere blir det hvis vi går ned på et lavere taxa: underarter, sorter, provenienser, kultivarer, varieteter, genetikker... Vi mangler oversikt over hvor genetisk forskjellige de ulike populasjonene av de vanligste norske artene er. Da er det også vanskelig å avgjøre hvor lokalt må det genetiske opphavet være for at det skal være stedegent.

*Figur 2. Kjempebjørnekjeks er en lett synlig fremmedart som også er invaderende, og har svært høy risiko i fremmedartlista.
Foto: Erling Fløistad, NIBIO*

Fremmede skadelige arter, invaderende arter eller invasive arter?

Innførsel defineres i regelverket som «kryssing av grense på land mot nabostat eller ilandføring fra områder utenfor lovens virkeområde». Dette handler om import over landegrensa. Selv om arten kan være norsk, så er det sannsynlig at det genetiske opphavet kommer fra et annet land, og da blir dette innførsel av fremmed organisme. Husk at ved all import er det svært sannsynlig at det finnes blindpassasjerer, som da også blir importert.

Utsetting defineres i regelverket som «bevisst utslipp eller deponering som avfall av organismer i miljøet, eller i et innesluttet system der rømming ikke er utelukket». Utsetting betyr altså både bevisst planting eller såing men også dumping av planteavfall.

Vektor er et viktig begrep og defineres i regelverket som «organisme, gjenstand, transportmiddel, løsmasser mv. som kan bære med seg organismer til steder der de ikke forekommer naturlig». Dette inkluderer jord og plantedeler. Massehåndtering reguleres derfor gjennom reglene for vektor.

Hvordan velge riktige planter? Forbudsliste og miljørisikovurderinger

Hvilke arter er skadelige? Hvilke arter kan man ikke plante noen steder? Hvilke arter kan man plante noen steder, men ikke andre steder og hva bestemmer dette?

- Føre-var-prinsippet: I all hovedsak må man søke om å få lov til å innføre og utsette fremmede arter. Men det finnes mange unntak!
- Forurensar betaler-prinsippet: Den som sprer, må også begrense eventuelt skade. Det vil si at det lønner seg å være aktsom.
- Aktsomhetsprinsippet: Hvor aktsom må man være? For å vurdere dette, er det i noen tilfeller krav om miljørisikovurdering. I andre tilfeller er det lurt å gjøre en miljørisikovurdering. Uansett, så er målet å vurdere om tiltaket du planlegger kan skade naturmangfoldet. Vi skal ikke gjennomgå selve risikovurderingen her, men det er viktig å være klar over forskjellen på tiltakets risikovurdering og de risikovurderingene som Artsdatabanken gjør når de lager utarbeider fremmedartlistene.

Det finnes en forbudsliste for fremmede karplanter som vedlegg til forskriften. Disse artene kan ikke plantes ut.

For arter som ikke står på forbudslista, må man gjøre en faglig vurdering om det er lov å plante den ut eller ikke. Regelverket støtter seg på noen viktige prinsipper, blant annet:

Figur 3. Springfrø i full spredning langs E6 ved Mjøsa.
Foto: Erling Fløistad, NIBIO

Figur 4. Parkslyrekne er en av de mest problematiske artene å bekjempe, særlig der den har fått stå uforstyrret på "skrotemark" i mange år.
Foto: Erling Fløistad, NIBIO

Tiltakets/prosjektets miljørisikovurdering, for å vurdere aktsomhet og tiltak i forhold til regelverket, handler om å vurdere om et tiltak (for eksempel planting) vil kunne true naturmangfoldet i omgivelsene. Selv en art med vurderingen «svært høy risiko» i fremmedartlista (se under), vil ikke utgjøre en trussel mot det stedlige naturmangfoldet hvis den vokser et sted der den ikke kan spre seg videre eller der det ikke finnes arter, naturtyper eller økosystemer den truer. Informasjonen fra fremmedartlista må settes sammen med artenes spredningsegenskaper, tiltaket som skal utføres og om det er naturmangfold i omgivelsene som kan bli truet av denne spredningen. Først da kan vi si noe om aktivitetene vi planlegger er risikofylte.

Artsdatabankens miljørisikovurdering av fremmede arter handler om å vurdere artens invasjonspotensiale og potensiell økologisk effekt i hele landet. Denne gjennomgangen er generell og overordnet. Fremmedartlista er et faggrunnlag som kan brukes i forvaltning og planlegging, men er ikke en del av regelverket. **Fremmedartlista** er et faglig grunnlag som deler inn artene i fem kategorier: SH – svært høy risiko, HI – Høy risiko, PH – Potensielt høy risiko, LO – Lav risiko og NK – Ingen kjent risiko. I tillegg er en del kategorisert som NR – Ikke risikovurdert. Enda viktigere enn kategoriene, er teksten om

selve risikovurderingen. Artsdatabankens miljørisikovurdering av fremmede arter handler om å vurdere artens invasjonspotensiale og potensiell økologisk effekt i hele landet.

Forbudslista vs fremmedartlista: Artene som står på Forbudslista (som er vedlegg 1 i forskrift for fremmede organismer) er forbudt i hele Norge. De skal man ikke plante. Men forskriften beskriver et unntak: «Forbudene gjelder ikke kultivarer eller varieteter, eksempelvis sterile varianter, som ikke kan medføre fare for uheldige følger for det biologiske mangfold». Artene på fremmedartlista (bortsett de som er på forbudslista), skal man enten søke om å få plante (de som står i vedlegg III i forskrift for fremmede organismer) eller man må først gjøre en miljørisikovurdering.

*Figur 5. Rynkerose er en fremmed art som i fremmedartlista er vurdert å ha svært høy risiko.
Foto: Erling Floistad, NIBIO*